

چکیده

حکمرانی، فرایند اعمال حاکمیت توسط دولت، بازار و جامعه مدنی در قالب شبکه‌ها به عنوان کنشگران اصلی آن می‌باشد. جهت مطالعه و پژوهش موضوع حکمرانی (عمومی - تخصصی) از شیوه‌های مختلف استفاده می‌شود. استفاده از روش شناسی تحقیق در عملیات نرم در مطالعات حکمرانی دیده می‌شود. این مطالعه جهت بررسی سوابق و میزان بهره‌مندی از این روش‌ها در مطالعات حکمرانی طراحی شده است. گام‌های بعدی این مطالعه متناسب سازی روش‌های نرم جهت استفاده در مطالعات حکمرانی و احیانا توسعه برخی روش‌های تحقیق در عملیات نرم برای این توسعه پژوهش‌ها خواهد بود.

وجود مطالعات نسبتاً زیادی که محققین با استفاده از رویکردهای سیستمی در حکمرانی انجام داده‌اند موید اهمیت این تحقیق می‌باشد. با این حال تاکنون پژوهشی جامع در مورد انواع رویکردهای سیستمی مورد استفاده در مطالعات حکمرانی مشاهده نشد.

هدف این مطالعه بررسی و دسته‌بندی مطالعات صورت گرفته در مورد حکمرانی با روش‌های تحقیق در عملیات نرم و ارائه پیشنهادهای برای انجام مطالعات حکمرانی در کشور می‌باشد.

کلید واژه:

روش شناسی تحقیق در عملیات نرم، حکمرانی، فراترکیب

مقدمه

حکمرانی، فرایند اعمال حاکمیت توسط دولت، بازار و جامعه مدنی در قالب شبکه‌ها به عنوان کنشگران اصلی آن می‌باشد. جهت مطالعه و پژوهش موضوع حکمرانی (عمومی - تخصصی) از شیوه‌های مختلف استفاده می‌شود. استفاده از روش شناسی تحقیق در عملیات نرم در مطالعات حکمرانی دیده می‌شود. این مطالعه جهت بررسی سوابق و میزان بهره‌مندی از این روش‌ها در مطالعات حکمرانی طراحی شده است. گام‌های بعدی این مطالعه متناسب سازی روش‌های نرم جهت استفاده در مطالعات حکمرانی و احیانا توسعه برخی روش‌های تحقیق در عملیات نرم برای این توسعه پژوهش‌ها خواهد بود.

وجود مطالعات نسبتاً زیادی که محققین با استفاده از رویکردهای سیستمی در حکمرانی انجام داده‌اند موید اهمیت این تحقیق می‌باشد. با این حال تاکنون پژوهشی جامع در مورد انواع رویکردهای سیستمی مورد استفاده در مطالعات حکمرانی مشاهده نشد.

هدف این مطالعه بررسی و دسته‌بندی مطالعات صورت گرفته در مورد حکمرانی با روش‌های تحقیق در عملیات نرم و ارائه پیشنهادهای برای انجام مطالعات حکمرانی در کشور می‌باشد.

۱. ضرورت و اهمیت تحقیق :

مطالعات حکمرانی در ایران نوپا بوده و هنوز تمرکز پژوهشی در مطالعات حکمرانی در ایران وجود ندارد هرچند تاسیس مدرسه حکمرانی در دانشگاه پژوهشگاه عالی دفاع ملی نوید ارتقای سطح کیفی و کمی انواع پژوهش‌ها در این قلمرو مطالعاتی مهم را می‌دهد. فلذا نیل به روش‌هایی مناسب برای انجام مطالعات در این حوزه ضرورت دارد.

بنظر می‌رسد روش‌های مرسوم در مطالعات علوم اجتماعی، علوم سیاسی و مدیریت، جوابگوی نیازهای پژوهشی حوزه حکمرانی نیست.

فراترکیب روش شناسی تحقیق در

عملیات نرم در مطالعات حکمرانی

علیرضا علی احمدی

استاد دانشگاه علم و صنعت

مهدی غضنفری

رییس مدرسه حکمرانی شهید بهشتی، دانشگاه

و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات

راهبردی و استاد دانشگاه علم و صنعت

غلامرضا سلیمی

معاون پژوهشی مدرسه حکمرانی شهید بهشتی

و استادیار دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع

ملی و تحقیقات راهبردی

حسین محمدی

دانش آموخته دکترای دانشگاه علم و صنعت

محمدباقر عالی (نویسنده مسئول)

دانشجوی دکتری مدرسه حکمرانی شهید

بهشتی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی

و تحقیقات راهبردی

mb.ali99@sndu.ac.ir

تاریخ ارسال: ۹۹/۰۸/۰۱

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۳۰

لذا این مطالعه، کار پژوهشی است که بدنبال شناسایی قابلیت‌های روشهای تحقیق در عملیات نرم در مطالعات حکمرانی است. بنظر می‌رسد روش‌های نرم به تنهایی یا به صورت ترکیبی بتواند برای انجام مطالعات حکمرانی در کشور توصیه شود.

۲. هدف و سوالات تحقیق:

هدف این مطالعه بررسی و دسته‌بندی مطالعات صورت گرفته در مورد حکمرانی مبتنی بر روش‌شناسی سیستم‌های نرم و ارائه پیشنهاداتی برای توسعه مطالعات حکمرانی در کشور می‌باشد.

جهت پاسخ به این اهداف سوالات زیر طراحی شد:

۱. رویکردهای سیستمی نرم اصلی مورد استفاده در پژوهش‌های حکمرانی کدام‌اند؟
۲. آیا امکان توسعه الگوی پژوهشی برای مطالعات حکمرانی وجود دارد؟

۱.۲ مبانی نظری و مرور ادبیات و مبانی تحقیق

۱.۱.۲ تفکر سیستمی، مبانی و اهمیت

لودویگ وان برتalanفی آلمانی در دهه‌ای ۱۹۵۰ نظریه عمومی سیستمی را مطرح و هدف آن را تبیین همه‌ی پدیده‌های علمی، (علوم طبیعی، علوم اجتماعی) دانست. (هچ، ۱۳۸۹: ۶۰).

توجه به کل یا کلیت پدیده مورد مطالعه از خصوصیات ویژه این نگرش بوده و استفاده از آن برای فهم وضعیت و شناخت سازمان بخصوص مدیریت پدیده‌های پیچیده و غیر ساده در آن مرسوم می‌باشد (هیچینز، ۱۳۸۲: ۱۳).

تکوین تفکر سیستمی بر عکس دیگر چالش‌های فکری در بستر میان رشته‌ای و نه در محدوده خاصی از یک علم بوده است. (رضائیان، ۱۳۸۴: ۱۰). فلذا در تمام شاخه‌های علوم به عنوان ابزاری برای مطالعه در نظر گرفته می‌شود.

مبانی نگرش سیستمی به جهان بصورت زیر است: ارگانیک؛ کل‌نگری؛ مدل‌سازی و بهبود شناخت.

ذکر این نکته لازم است که تفکر سیستمی و تفکر تحلیلی مکمل همدیگر هستند نه جانشین هم. (Kontz, ۱۹۸۹: ۵۹).

رویکرد سیستمی، دارای چهارچوب‌هایی است که با بازآفرینی عوامل موثر بر محیط داخلی و خارجی کلیت سازمان موجب شناخت «خرده سیستم‌ها»، «سیستم اصلی» و «ابر سیستم پیچیده محیط بر سازمان» می‌شود. در این رویکرد، شناخت هر پدیده‌ای بر اساس اجزای اصلی سیستم (ورودی‌ها، پردازش و خروجی‌ها) صورت می‌گیرد (رضائیان، ۱۳۸۴: ۱۱). بهره‌گیری از این رویکرد به علت سهولت بخشی در فهم پیچیدگی‌های سازمان زنده می‌باشد (شفریتز، ۱۳۸۱: ۵۶۹).

انتخاب رویکرد سیستمی موجب دور شدن فرد از نگرش تک بعدی و قشری شده و محقق را از یکسو نگری دور می‌کند. (زاهدی، ۱۳۸۹: ۲۴).

۲.۱.۲. رویکردهای سیستمی

رویکردهای سنتی در تفکر سیستمی به سه دسته سیستم های سخت، سیستم های نرم و سیستم های انتقادی به شرح جدول یک طبقه بندی شده است.

جدول شماره ۱: انواع رویکردهای سیستمی	
رویکرد های سیستمی	
سیستم های سخت	تئوری عمومی سیستمها (Bertalanffy, ۱۹۵۶ نقل از علی احمدی، ۱۳۹۲)، سایبرنتیک کلاسیک و مکانیکی (Ashby, ۱۹۵۶)، تحقیق در ملیات (Churchman, ۱۹۵۷)، مهندسی سیستم (Hall, ۱۹۶۲)، سیستم های اجتماعی - فنی (Trist et al, ۱۹۶۳)، تحلیل سیستمهای موسسه رند (Optner, ۱۹۶۵)، پویایی سیستم ها (Meadows, ۱۹۷۲; Forrester, ۱۹۷۱)،
سیستم های نرم	روش شناسی سیستم های نرم (Checkland, ۱۹۷۲)، تحلیل و توسعه گزینه های استراتژیک (Eden, ۱۹۸۸)، روش تئوری محدودیت ها (Goldratt, ۱۹۷۰)، مدل سیستم های زینده (Bateson, ۱۹۷۲)، روش برنامه ریزی تعاملی (Ackoff, ۱۹۸۱)، روش برنامه ریزی سناریویی (Kahn, ۱۹۵۰)، رویکرد انتخاب استراتژیک (Child, ۱۹۷۲)، روش آشکارسازی و آزمون مفروضات استراتژیک (Mitroff, ۱۹۸۱ & Mason)
سیستم های انتقادی	ابتکارات سیستمی انتقادی (Ulrich, ۱۹۸۳)، سیستم روش شناسی های سیستمی (تعاملی) (Jackson, ۱۹۹۰)، مداخله سیستمی جامع (Jackson, ۱۹۹۱ & Flood)، مداخله سیستمی (Midgly, ۲۰۰۰)
نقل از: (مهرگان، ۱۳۹۹)؛ (علی احمدی و مشایخ، ۱۳۹۲) و (علی احمدی و محمدی دولت آبادی، ۱۳۹۷). منبع: نویسندگان	

چکند در سال ۱۹۷۲ برای نخستین بار در مقاله روش شناسی سیستم مینا را به عنوان راه حلی برای مسائل دنیای واقعی که دارای اجزای اجتماعی، سیاسی و انسانی است، مطرح و به عنوان سیستم های نرم معرفی کرد (Checkland, ۲۰۰۰: S۱۴-S۴۲).
با توجه به سوالات پژوهش و هدف تحقیق سیستم های سخت و نرم در این مطالعه توضیح داده می شوند.
توسعه و کاربرد روش ها، تکنیک ها و ابزارهای علمی (ریاضی، آماری، نگرش و نظریه سیستم ها، اقتصاد، جامعه شناسی، روانشناسی، مدیریت و کامپیوتر) در شناخت و بیان مسأله و حل مسأله (مانند تخصیص منابع، تصمیم گیری و انتخاب، برنامه ریزی، بودجه ریزی، طراحی، هماهنگی، کنترل و هدایت و حل دیگر مسائل پیچیده) پژوهش عملیاتی یا روش تحقیق در عملیات سخت نامیده میشود.
هدف از روش های نرم یافتن راهی برای مواجهه بهتر با موقعیت های مسأله زا در زندگی روزمره بوده است. مدل در این روش، وسیله ای معرفت شناختی برای تحقیق و یادگیری در باره ادراکات افراد از واقعیت است. چارچوب مفهومی ابزاری برای ساختاردهی به مسائل پیچیده و چند بعدی است و هر راه کار هر مسأله ویژه خود بوده نمی توان به مسائل دیگر تعمیم داد. (علی احمدی و محمدی دولت آبادی، ۱۳۹۷: ۲۰-۴)

۲.۲. حکمرانی

اصطلاح حکمرانی پس از تحولاتی که در دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ با ورود بازیگران غیر دولتی در عرصه عمومی ایجاد شد متداول گردیده و مراد از آن تقلیل نقش سلسله مراتبی و سنتی دولت ها در اداره شئون مختلف جامعه و سهیم کردن مردم، بازار، شبه بازارها و شبکه ها در این امر می باشد. (Bevir, ۲۰۰۷: ۳۶۴) حکمرانی به الگوهای اداره (حکم راندن) توسط دولت یا هر هویت دیگر نیز اطلاق می شود اینکه در این امر مستقل عمل نموده یا با اتکا به منبع قدرت دیگر، فرایندی خارج از خود و یا چهارچوبی مشخص اعمال حکم نماید. مثلا وقتی می گوئیم حکمرانی شرکتی، یعنی یک واحد کسب و کار بر اساس قاعده مشخص و در چهارچوب معین که از طرف سهامدار یا نهاد تنظیم گر بر اساس قانون تحمیل شده است، بایستی اداره شود (Bevir, ۲۰۰۷: ۳۶۴-۳۶۷). مفهوم حکمرانی در جهان با توجه به تحولات که در عرصه مختلف کارکردی و نظری تکوین یافته و متحول شده است و عناوینی چون حکمرانی نو، فرا حکمرانی، حکمرانی جهانی و از نظر موضوعی تقریبا به همه شئون زندگی بشر تعمیم یافته است (Treib, ۲۰۰۵). حکمرانی تابعی از تحولات مختلف مخصوصا در مفهوم دولت در کشورهای مختلف در سطوح متفاوت بلوغ (نظری و عملی) قرار دارد و اساسا، حکمرانی علمی بین رشته ای و فرا رشته ای تلقی می شود.

موسسه کانادایی حکمرانی تعریف روشنیتری از حکمرانی ارائه کرده است: «حکمرانی شامل سنن، موسسات و فرایندی است که تعیین می کند قدرت چگونه اعمال شده، شهروندان دارای حق اظهار و اعمال نظر شده و تصمیمات چگونه در مورد مسایل مربوط به ملاحظات عمومی اتخاذ می شوند» (Malik, ۲۰۱۷: ۸).

بر اساس پژوهش های صورت گرفته در حوزه حکمرانی، عناصر اصلی در تعریف حکمرانی عبارتند از:

۱. بازیگران حکمرانی
۲. فرایندهای حکمرانی
۳. قواعد و چهارچوب ها.

رودز (۲۰۰۷) نیز، برای مطالعه حکمرانی شبکه‌ای الگوی زیر را بیان می کند:

۱. بازیگرانی که در محل مشکل و مسئله مورد نظر درگیراند (تحلیل بازیگر)
۲. مشخصه های فرایند شبکه حکمرانی (تحلیل فرایند)

۳. مشخصه های نهادی و قواعد (رسمی - غیررسمی) حاکم بر نهادی که فرایند در آن شکل میگیرد (تحلیل نهاد).

با الگوبری از مطالعات بقراطی، شامی و بانیان (۱۳۹۷: ۱۴۴-۱۴۰) و سلیمی (۱۳۹۹: ۹-۱۰)؛ ابعاد اصلی حکمرانی را می توان بصورت زیر ارایه نمود.

الف - ساختار: ساختارها به عنوان جزئی کلیدی از محتوا، «چیستی» حکمرانی را با استفاده از الگوهای ساختاری بازار، سلسله مراتبی یا شبکه ای بر عهده دارد.

ب - سازوکار: سازوکارها یکی دیگر از عناصر اصلی حکمرانی بوده و نقش تشریح «چیستی» حکمرانی را برعهده دارد. سازوکارهای حکمرانی میتوان به سه طبقه رسمی، غیررسمی و رابطه ای تقسیم می شود.

ج - فرایند: هدایت گام های انتخاب، پیاده سازی و بهسازی ساختارها و سازوکارهای حکمرانی، بر اساس شرایط و اهداف در این مرحله انجام شده و «چگونگی» حکمرانی صورت می گیرد.

مجموعه مراحل و گام های انتخاب، پیاده سازی و بهبود ساختارها، متناسب با شرایط و اهداف را هدایت کرده و تشریح کننده بخشی از می باشد.

د - بافتار: توجه به عوامل و شرایط زمینه ای، تأثیر به سزایی در انتخاب و پیاده سازی سازوکارهای حکمرانی دارد. از این منظر، بافتار، دارای نقشی کلیدی در توجیه و تفسیر «چگونگی» حکمرانی است.

ه - رویکرد: هر پیکربندی از عوامل زمینه ای، موجب گزینش رویکردی ویژه جهت نهایی سازی بسته انتخابی از ساختارها و سازوکارهای حکمرانی می شود؛ بنابراین تبیین «چگونگی» حکمرانی با بعد رویکرد انجام می شود.

و - هدف: این بعد تشریح کننده «چرایی» حکمرانی و توصیف خاستگاه بهره گیری از رویکردهای حکمرانی در ساختار می باشد. هدفها به دودسته راهبردی و عملیاتی طبقه بندی می شوند. تاکید اهداف راهبردی بر منافع کلان و اهداف عملیاتی بر افزایش کارایی و آسان سازی فرایندها متمرکز می باشند.

با توجه به موارد پیش گفته: «حکمرانی» مجموعه ای از ساختارها و مکانیزم ها که در فرایندی نظام مند و مطابق زمینه و بافتار و رویکرد حاصله از آنها، انتخاب شده و به منظور تأثیرگذاری مدنظر و دلخواه بر فرایندها جهت نیل به هدف های مطلوب، به کار گرفته می شوند.

با توجه به موارد فوق حکمرانی را می توان بصورت جدول ۲ تبیین نمود:

جدول شماره ۲: تبیین مفهومی حکمرانی

چیستی	چگونگی	چرایی
ساز و کار	فرایند	هدف
ساختار	بافتار	
	رویکرد	

منبع: نویسندگان (اقتباس از: بقراطی، شامی و بانیان (۱۳۹۷))

۳. روش شناسی تحقیق

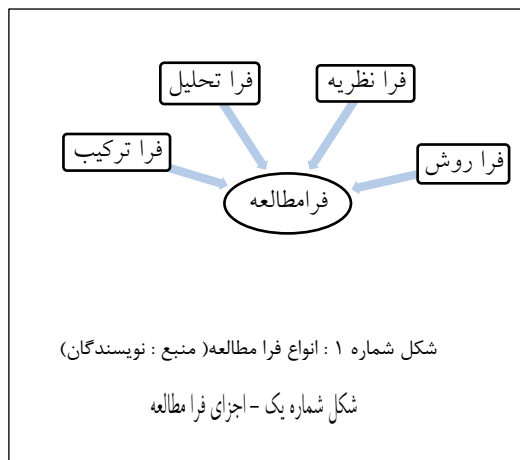
رویکرد این پژوهش، تحقیق کیفی بوده که با روش فراترکیب صورت گرفته است. فراترکیب یکی از انواع روش های فرامطالعه ۱ می باشد. فرامطالعه کاوشی عمیق از تحقیقات صورت گرفته در حوزه ای مشخص بوده و شامل چهار قسمت اصلی است: فراترکیب (تحلیل نتایج کمی مطالعات اولیه)، فراروش (تحلیل روش شناسی های مطالعه اولیه)، فرانظریه (تحلیل نظریه های مطالعات اولیه)، فراترکیب (تحلیل کیفی محتوای مطالعات اولیه) (سهرابی و دیگران ۱۳۹۰: ۱۳). به زیمبر بر این عقیده است که فراترکیب، یک نوع مطالعه کیفی است که از داده ها و یافته های استخراج شده از پژوهش های کیفی با موضوعات مرتبط و مشابه استفاده میکند. فراترکیب، صرفاً مرور یکپارچه ادبیات موضوع مورد نظر نیست؛ بلکه تحلیل یافته های این مطالعات

است (Zimmer, ۲۰۰۶: ۳۱۲) به عبارتی، فرا ترکیب، ترکیب تفسیر داده های اصلی مطالعه های منتخب است. لازمه فرا ترکیب بازنگری دقیق و عمیق پژوهشگر و ترکیب یافته های پژوهش های کیفی مربوط می باشد. (نادری و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۰).

با توجه به روش تحقیق فرا ترکیب، سوال های تحقیقات را تنظیم نموده، متن ها را بصورت نظام مند بررسی نموده و مقاله ها و تحقیقات مرتبط با موضوع و متدولوژی را با استفاده از کلمات کلیدی مرتبط، تحقیقات شبیه به موضوع تحقیق را پیدا و بررسی کردیم در مرحله بعد اطلاعات و نتایج مقالات و تحقیقات را یادداشت کردیم و پس از آن داده ها و اطلاعات کسب شده را تجزیه و تحلیل و ترکیب کردیم. یکی از مهمترین قسمت تحقیقات کیفی با روش فرا ترکیب، تجزیه و تحلیل درست و معتبر اطلاعات و داده ها است فلذا پایایی اطلاعات را کنترل کردیم و در انتهای انجام تحقیقات فرا ترکیب، تمام اطلاعاتی که از مراحل قبل به دست آمد، دسته بندی شد.

با توجه به موارد فوق، شکل ۱، انواع فرا مطالعه را نشان می دهد.

برای گردآوری داده، از داده های پژوهش های ثانویه یعنی مستندات قبلی بهره گرفته شده است. این مستندات شامل پژوهش های در دسترس (اعم از علمی - پژوهشی و مروری) در زمینه روش شناسی سیستم های نرم در حکمرانی بود. این نحوه گردآوری داده ها به تحلیل اسنادی نیز معروف است. در فرا ترکیب متن پژوهش های گذشته به عنوان داده محسوب می شود. جامعه آماری این پژوهش شامل پژوهش های انجام گرفته در قلمرو مطالعه مورد نظر است که از محل دانشگاهها، پژوهشگاهها، کنفرانسها، همایشها، نشریات، کتب، پایگاههای اینترنتی و غیره تأمین شده است.

پس از مشخص شدن جامعه آماری، بر اساس روش غیر تصادفی نمونه گیری جامع (نماینده) از ۵۸۸ مستند به عنوان جامعه آماری و با توجه به روش تحقیق ۲۹ مستند به عنوان نمونه انتخاب شد (شکل شماره ۴). بعد از شناسایی پژوهش های مورد نظر، از آنها بصورت یک داده جهت نیل به پاسخ سوالات مطالعه استفاده شد. بنابراین داده ها کیفی می باشند. در جمع بندی داده های مطالعه علاوه بر نرم افزارهای آفیس از نرم افزار آماری SPSS نیز استفاده شده است.

۱.۱.۳. طرح ریزی مطالعه

به منظور تحقق هدف تحقیق یعنی بررسی پژوهش های گذشته در حوزه حکمرانی با روش فراترکیب، رویکردهای مختلفی وجود دارد که از یکی از متداولترین آنها (رویکرد ۷ مرحله ای سندلوسکی و باروسو) استفاده کرده ایم (Christina, ۲۰۱۸:۲ و عرب و همکاران، ۱۳۹۳). همانطوریکه در شکل ۲ مشاهده می شود، بر اساس این رویکرد روش شناسانه، اقدامات زیر برای انجام مطالعه حاضر صورت گرفت.

گام اول- تنظیم سؤالها/ اهداف پژوهش: در پژوهش حاضر هدف اصلی، بررسی پژوهش های گذشته در حوزه مورد مطالعه میباشد. سؤالات پژوهش در بخش دو، مقاله حاضر گزارش شد.

۱.۱.۳. فرایند جستجو و انتخاب داده ها

بر اساس گام دوم فراترکیب، جستجو و بررسی نظام مند متون جامعه این تحقیق، بر اساس متدولوژی انتخاب شده می باشد. (سهرابی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵-۱۶).

بر اساس گام دوم فراترکیب، جستجو و بررسی نظام مند متون جامعه این تحقیق، بر اساس روششناسی انتخاب شده بر اساس کلید واژه های جدول ۳، می باشد. (سهرابی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۶-۱۵).

جدول شماره ۳: کلید واژه های پژوهش (منبع: نویسندگان)

کلید واژه حکمرانی	کلید واژه روش شناسی سیستم های نرم
Governance	Soft System Methodology, Strategic Options Development and Analysis (SODA), Viable System Model (VSM), Theory Of Constraint (TOC), Interactive Planning (IP), Scenario Planning, Strategic Choice Approach (SCA), Strategic Assumption Surfacing And Testing (SAST)

با توجه به جدول ۳، بصورت همزمان، بررسی و شناسایی پژوهشها از طریق سامانه جستجوی کتابخانه ها، پژوهشکده ها و سایت هایی همچون گوگل اسکالر^۲، اسپرینگر^۳، ویلی^۴، ریسرچ گیت^۵، آکادیا^۶، سیج^۷، تیلور اند فرانسیس^۸، امرالد^۹، الزویر^{۱۰}، ساینس دایرکت^{۱۱} و از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱ در موضوع مورد پژوهش بدست آمده است.

۲.۳. انتخاب مطالعات اولیه :

نتیجه بررسی نظام مند مستندات جستجو شده در شکل شماره ۳ مشاهده می شود. بر این اساس ۵۸۸ مستند به عنوان جامعه آماری پژوهش انتخاب شدند.

Google Scholar n=۳۴	Springer n=۴۵	Willy n=۶۵	Research Gate n=۱۱۲	Academia n=۸۶	Sage n=۲۷	Taylor & Francis n=۵۶	Emerald Insight n=۴۲	Elsevier n=۷۸	Science Direct n=۴۲

کل مستندات

$$N = 588$$

شکل شماره ۳: جامعه آماری تحقیق (منبع: نویسندگان)

۳.۳. معیارهای انتخاب و حذف مقالات :

گام سوم فرا ترکیب، انتخاب مستندات مناسب می باشد. توزیع مقالات بر حسب پایگاههای اطلاعاتی بصورت جدول شماره ۴ می باشد و همانطوریکه مشاهده می شود بیشترین میزان مقالات نمونه متعلق به پایگاه داده ریسرچ گیت می باشد.

جدول شماره ۴: تعداد مقالات نهایی برحسب پایگاه داده، سال و نوع سند

تعداد مقاله در هر پایگاه داده	سال	نوع سند	پایگاه داده
۱	از ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵	ژورنال	AIS
۱		ژورنال	Econstor
۶	۲۰۱۶ ۲۰۱۷ ۲۰۱۸ ۲۰۱۹ ۲۰۲۰ ۲۰۲۱	ژورنال	Elsevier-ScienceDirect
۲	۲۰۱۷ ۲۰۱۸	ژورنال	Emerald
۱	۲۰۲۰	ژورنال	Google Scholar
۱		ژورنال	HAAL
۱		آنلاین	IEEE
۳	۲۰۱۶ ۲۰۱۷	ژورنال	MDPI
۱		ژورنال	ORO
۸	۲۰۱۸ ۲۰۱۹	ژورنال	ResearchGate
۱		ژورنال	SAGE
۱		آنلاین	Semantic Scholar
۲	۲۰۱۹ ۲۰۲۰ ۲۰۲۱	ژورنال	Wiley
۲۷	۲۰۱۶ ۲۰۱۷ ۲۰۱۸ ۲۰۱۹ ۲۰۲۰ ۲۰۲۱	ژورنال	جمع نوع سند
۲		آنلاین	
۲۹	۲۰۱۶ ۲۰۱۷ ۲۰۱۸ ۲۰۱۹ ۲۰۲۰ ۲۰۲۱	تعداد مقاله در سال	

منبع: نویسندگان

با توجه به جدول شماره ۴، ۹۳ درصد از مقالات ژورنالی و ۷ درصد (۲ مقاله) غیر ژورنالی بوده و تنها بصورت آنلاین منتشر شده اند. در جستجوی مستندات پژوهش در پایگاه های مختلف به عناوین مقالاتی برخورد کردیم که در پایگاه های مدنظر این تحقیق قرار نداشتند که این مقالات از پایگاه های مربوطه پیدا و دائلود شدند. این پایگاه ها عبارتند از: AIS, HAAL, ORO, Econstor, MDPI, Semantic Scholar. در جدول شماره ۵ شاخص های پذیرش مستندات و در شکل شماره ۴ خلاصه ای از فرایند انتخاب اسناد پژوهشی این مقاله نشان داده شده است.

جدول شماره ۵: معیارهای بررسی (حذف / قبول) نظام مند مستندات

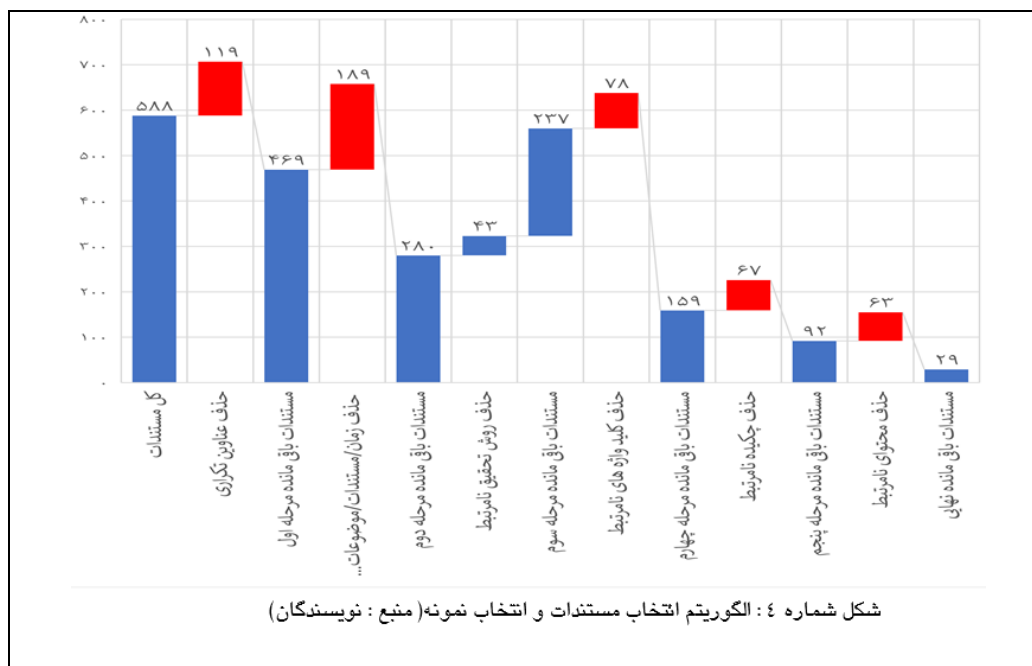
معیار پذیرش	معیار عدم پذیرش	
انگلیسی	غیر انگلیسی	زبان پژوهشها
۲۰۲۱-۲۰۰۰	غیر از این بازه زمانی	زمان انجام
کیفی	غیر کیفی	روش تحقیق
کتاب و مقالات	پایان نامه، گزارشات و اخبار	نوع مطالعه
حکمرانی با روش شتلسی سیستم های نرم	هر موضوعی غیر از این	موضوع مطالعه
مطابق جدول شماره ۲	هر واژه ای غیر از این کلید واژه ها	کلید واژه

منبع: نویسندگان

طبق چهارچوب ارائه شده، کلیه مستندات یافت شده بدون غربالگری جمعاً ۵۸۸ مستند بودند که تمامی این مقاله‌ها از پایگاه‌های علمی معتبر استخراج شده‌اند. شکل شماره ۴ نتایج غربالگری مقالات بررسی شده تا انتخاب مقالات نهایی می‌باشد. لذا بر این اساس و حذف مستندات نامرتبط بر اساس شاخص‌های مطالعه در نهایت ۲۹ مقاله (به شرح پیوست نوشته حاضر) ۱۲ به عنوان مقاله‌های نهایی منتخب، به عنوان نمونه مورد استفاده قرار گرفتند.

ملاک انتخاب مقالات، تناسب آنها با پارامترهای مندرج در جدول ۵ می‌باشد که بصورت گام به گام انجام شد.

۴. یافته‌های تحقیق

بر اساس گام چهارم فرا ترکیب اطلاعات مستندات انتخاب شده در گام قبلی که به صورت مرتب دوره و مرور شدند در سه دسته ۱. اطلاعات شناسنامه-ای (پدیدآورندگان، عنوان، سال انتشار و محل انجام / انتشار) ۲. اطلاعات روشی (هدف پژوهش، روش و رویه‌ها، ابزار سنجش) ۳. اطلاعات یافته‌های اصلی (نتایج و یافته‌های اصلی مرتبط با سؤال این پژوهش) دسته بندی و به صورت عناوین ستون‌های جدول شماره ۶ جمع بندی شدند. (شهبازی سلطانی، محمد و صلواتیان، سیاوش، ۱۳۹۶: ۲۰۹). لازم به توضیح است که تحلیل مفاهیم مندرج در جدول ۶ در ادامه پژوهش ارایه می‌شود.

جدول شماره ۶: مرور نظام مند مطالعات انجام شده (منبع: نویسندگان)													
محل چاپ/انتشار	نوع سند	کلمات کلیدی/کدها	ارزش‌آیجادی	توصیه‌های	یافته‌ها	بزار/روش تحقیق	هدف تحقیق	پایگاه داده	کتاب/نشریه	سال	عنوان	نویسنده	ریف

۵. ترکیب یافته‌های کیفی:

در گام پنجم مطالعات روش فرا ترکیب تجزیه و تحلیل و تلفیق یافته‌های کیفی صورت می‌گیرد. این مرحله که با عنوان «بررسی موضوعی» شناخته می‌شود، موضوعات شناسایی، مشخص شده و طبقه بندی می‌شوند. (شهبازی سلطانی، محمد و صلواتیان، سیاوش، ۱۳۹۶: ۲۱۰). در جدول شماره ۷، پراکندگی روش‌های تحقیق استفاده شده در متن مطالعات که پس از مرور نظام مند بدست آمده، منعکس شده است. در متن این مطالعات علاوه بر روش‌های نرم از روش‌های سخت، رویکرد سیستمی و سایر روش‌های تحقیق نیز استفاده شده است.

۶.۵. ارایه الگویی برای روش پژوهش در مطالعات حکمرانی

با توجه به جدول شماره دو و ادغام جداول ۷ تا ۹ می توان مطالعات مورد بررسی را بصورت جدول شماره ۱۰ خلاصه نمود. همانطوری که ملاحظه می شود مطالعاتی که مراحل مختلف حکمرانی را مورد مطالعه قرار می دهند دارای روش های تحقیق متفاوت می باشند. فلذا الگوی استخراجی بشرح زیر به عنوان پیشنهاد پژوهش ارایه می شود.

جدول شماره ۱۰: جمع بندی مطالعات با توجه به تعریف حکمرانی (منبع: محققین)				
تیبین مفهوم حکمرانی	چیستی (ساز و کار، ساختار)	چگونگی (فرایند، بافتار، رویکرد)	چرایی (هدف)	جمع (حکمرانی)
روش تحقیق مورد استفاده				
برنامه ریزی تعاملی	۲	۰	۰	۲
برنامه ریزی سناریو	۰	۳	۲	۵
تئوری محدودیت	۰	۱	۰	۱
روش شناسی سیستم های نرم	۵	۲	۵	۱۲
گزینه انتخاب استراتژیک	۰	۰	۱	۱
سیستم های زیننده	۰	۰	۱	۱
جمع (روش)	۷	۶	۱۶	۲۹

- در مطالعاتی که به مطالعات ساختار و ساز و کار حکمرانی می پردازد، روش مناسب تحقیق، برنامه ریزی تعاملی است.
- در پژوهش هایی که در مورد فرایند، بافتار و رویکرد حکمرانی مطالعه می کند روش تحقیق تئوری محدودیت مناسب می باشد.
- در پژوهش هایی که در مورد هدف حکمرانی مطالعه می کند روش تحقیق مناسب سیستم های زیننده و گزینه انتخاب استراتژیک می باشد.

از روش تحقیق برنامه ریزی سناریو در مطالعاتی که به فرایند، بافتار، رویکرد و هدف حکمرانی می پردازد استفاده شده و روش شناسی سیستم های نرم در مورد تمامی مطالعات حکمرانی با توجه به قدرت تبیینی استفاده می شود.

چهارچوب فوق به عنوان پیشنهاد این پژوهش جهت انجام مطالعات حکمرانی ارائه می شود. همانطوری که در جدول ۱۰، مشاهده می شود، ۵۵ درصد از مطالعات به چرایی در حکمرانی پرداخته، ۲۴ درصد به چیستی و ۲۱ درصد به چگونگی پرداخته اند.

نتیجه گیری و پیشنهادات:

در این بخش با توجه به نتایج تحلیل مرحله هفتم فراترکیب نتیجه گیری و پیشنهادات ارایه می شود.

نتیجه گیری:

در این تحقیق با توجه به هدف پژوهش، استفاده از روش ۷ مرحله ای سندلوسکی و باروسو در مطالعه فراترکیب انتخاب شده و با جستجوی پایگاه های داده ای مختلف جامعه آماری (۵۸۸ مستند) انتخاب و با استفاده از الگوریتم انتخاب مقالات و پس از غربالگری ۲۹ مقاله به عنوان نمونه انتخاب گردید.

نکته مهمی که بایستی به آن توجه شود این است که احتمالاً پایگاه هایی در طراحی مدنظر نباشند ولی در فرایند اجرا یاز به استفاده از آنها ایجاد شود. در این مطالعه علاوه بر پایگاه های مدنظر از پایگاه های AIS.HAAL.ORO.Econstor.MDPI و Semantic Scholar نیز استفاده شد، ضمناً در این پژوهش پایگاه اطلاعاتی Google Scholar منبع مهمی برای راهنمایی پژوهشگران جهت یافتن عنوان تحقیق یا محقق مورد نظر بود. در این مطالعه روشن شد که رویکردهای سیستمی در مطالعات مروری به موضوعات حکمرانی، حکمرانی امور عمومی، حکمرانی شرکتی و حکمرانی فن آوری اطلاعات بیشترین توجه در محتوا و عناوین مطالعات شده است.

نکته مهمی که در این مطالعه مشاهده شد این است که در فرایند اجرای هر تحقیقی ضرورت ایجاد می کند از روش های تحقیق دیگر نیز بهره گرفته شد.

در پاسخ به سوال اول، رویکردهای اصلی روش های تحقیق در عملیات نرم مورد اسفاده عبارتند از:

برنامه ریزی تعاملی، برنامه ریزی مبتنی بر سناریو، تئوری محدودیت ها، روش شناسی تحقیق در عملیات نرم و ابزار های آن، گزینه انتخاب استراتژیک، مدل سیستم های زیننده^{۱۴}، و روش ترکیبی نرم و شبیه سازی.

در این مطالعه، رویکردهای سیستمی، انواع مختلف حکمرانی در حوزه های زیر را مورد مطالعه قرار داده اند:

حکمرانی انطباق (سازواری)، حکمرانی کشاورزی، حکمرانی تنوع زیستی، حکمرانی شرکتی، حکمرانی داده، حکمرانی انرژی، حکمرانی بنگاه، حکمرانی آینده، حکمرانی، حکمرانی خوب، حکمرانی گذار، حکمرانی امنیت اطلاعات، حکمرانی

فناوری اطلاعات، حکمرانی سازمانی، حکمرانی مشارکتی، حکمرانی (امور) عمومی، حکمرانی منطقه ای، حکمرانی امنیتی، حکمرانی ذینفعان (ذوی الحوقان)، حکمرانی تربیتی، حکمرانی آب. جهت پاسخ به سوال دوم که نوآوری این پژوهش نیز می باشد، بر اساس جمع بندی های انجام شده، الگوی مطالعاتی مندرج در جدول ۱۱ برای مطالعات حکمرانی پیشنهاد می شود.

جدول شماره ۱۱: الگوی پژوهشی استخراج شده برای مطالعات حکمرانی (منبع: محققین)		
نوع مطالعه	روش تحقیق مناسب اختصاصی	روش تحقیق مناسب مشترک
چیستی حکمرانی (ساز و کار، ساختار)	برنامه ریزی تعاملی	روش شناسی سیستم های نرم
چگونگی حکمرانی (فرایند، بافتار، رویکرد)	تئوری محدودیت	روش شناسی سیستم های نرم برنامه ریزی سناریو
چرایی حکمرانی (هدف)	سیستم های زیننده گزینه انتخاب استراتژیک	روش شناسی سیستم های نرم برنامه ریزی سناریو

همانطوریکه در جدول شماره ۱۱ مشاهده می شود برخی از روش های تحقیق اختصاصی و برخی مشترک می باشد. بنظر می رسد دلیل این امر توانمندی این روش ها در استفاده از ابزارهای مختلف می باشد.

پیشنهادات پژوهشی - کاربردی:

پیشنهادات زیر با توجه به این مطالعه ارایه می شود:

- آزمون الگوی پیشنهادی در مطالعات حکمرانی و توسعه احتمالی آن.
- استفاده از روش های ترکیبی.

منابع

- بقراتی، ف.، و شامی زنجانی، م.، و مانیان، ا. (۱۳۹۷). "طراحی چارچوب مفهومی حکمرانی دانش در سازمان های پروژه محور". مدیریت اطلاعات، ۴(۲ (پیاپی ۷))، ۱۲۹-۱۵۰.
- رضائیان، علی (۱۳۸۴). تجزیه و تحلیل و طراحی سیستم، تهران: سمت.
- زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۹). تجزیه تحلیل و طراحی سیستم ها. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- سلیمی، غلامرضا (۱۳۹۹). "مکتب و مدرسه سلیمانی". حکمرانی متعالی، ۱(۱)، ۸-۱۰.
- سهرابی، بابک؛ اعظمی، امیر و یزدانی، حمیدرضا (۱۳۹۰). "آسیب شناسی پژوهش های انجام شده در زمینه مدیریت اسل امی با رویکرد فرا ترکیب". چشم انداز مدیریت دولتی، ۶، ۲۴-۹.
- شفریتز، جی ام و جی استیون، اوت (۱۳۸۱). تئوریهای سازمان: اسطوره ها. (علی پارسائیان، مترجم). تهران: انتشارات ترمه.
- شهبازی سلطانی، محمد و صلواتیان، سیاوش (۱۳۹۶). "شناسایی ویژگیهای معرف مدیر جهادی به روش فرا ترکیب". فصلنامه علمی - پژوهشی مدیریت اسلامی، ۲۵ (۱)، ۱۹۹-۲۳۰.
- عرب سید محمد، ابراهیم زاده پزشکی رضا، مروتی شریف آبادی علی (۱۳۹۳). "طراحی مدل فرا ترکیب عوامل مؤثر بر طلاق با مرور نظام مند مطالعه های پیشین". مجله اپیدمیولوژی ایران، ۱۰ (۴)، ۱۰-۲۲.
- علی احمدی، علیرضا و محمدی دولت آبادی، حسین (۱۳۹۷). روش شناسی تحقیق در عملیات نرم با تأکید بر مبانی فلسفی و رویکردهای چند روشی. تهران: انتشارات تولید دانش.
- علی احمدی، علیرضا و مشایخ، محمد رضا (۱۳۹۳). تحلیل نظریه سامانه ها از دیدگاه تطبیقی مولوی و کنت بولدینگ میلر. نشریه علمی پژوهشی مدیریت فردا، ۱۳ (۴۰)، ۵-۱۸.
- نادری احمد، چیت سازقی محمدجواد، شیرعلی ابراهیم (۱۳۹۴). "فرا ترکیب پژوهش های انجام شده در حوزه هویت دینی". مطالعات ملی، ۳(۶۳)، ۲۷-۴۴.
- هچ، جوماری (۱۳۸۹). تئوری سازمان، مدرن، نمادین - تفسیری و پست مدرن. (حسن دانایی فرد، مترجم). تهران: موسسه کتاب مهربان نشر.

هیچینز، درک.کی (۱۳۸۲). کاربرد اندیشه‌ی سیستمی. (رشید اصلانی، مترجم). تهران: مرکز آموزش دولتی.

Bevir, Mark(Editor)(2007). *Encyclopedia of Governance*.California:Sage Publication.

Checkland, P. (۲۰۰۰). *Soft Systems Methodology: A Thirty Year Retrospective*. *Sytems Research and Behavioral Science (Syst. Res)*,17: S11–S58.

Chrastina, Jan(2018). “Meta-Synthesis Of Qualitative Studies: Background,Methodology And Applications”. *NORDSCI Conference on Social Sciences*,8 Pages.

Kontz, Harold & Others(۱۹۹۸). *Management*. New York: McGraw-Hill.

Leftwich, Andrian (1993). “Governance, Democracy and Development in the Third World”. *Third World Quarterly*, 14, 605–24.

Malik, Maszlee(2017). *Foundations of Islamic Governance,A Southeast Asian Perspective*.London:Routledge.*Political Studies*,XLIV, ۶۶۷- ۶۵۲

Rhodes, R. (۲۰۰۷). *Understanding Governance: Ten Years On*.*Organization Studies*, ۲۸, ۱۲۴۳-۱۲۶۴.

“Modes of governance: towards a conceptual clarification, *Journal of European Public Policy*, 14:1, 1-20

Zimmer, Lela(2006). “Qualitative meta- synthesis: a question of dialoguing with texts”. *JAN*,53,3, 311-318.

بی نوشت:

-
- ۱. *Meta-Study*
  - ۲. *Google Scholar*
  - ۳. *Springer*
  - ۴. *Willy*
  - ۵. *Research Gate*
  - ۶. *Academia*
  - ۷. *Sage*
  - ۸. *Taylor and Francis*
  - ۹. *Emerald*
  - ۱۰. *Elsevier*
  - ۱۱. *Science Direct*